

การเสริมศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในบริบทชุมชนประเทศไทย*

POTENTIAL BUILDING VOLUNTEER LEADERSHIP FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE LOCAL COMMUNITY CONTEXT, THAILAND

วงศ์สิริ เรืองศรี

Wongsiri Rueangsri

ชนัญชิตา ทิพย์ญาณ

Chananchida Tipyan

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Suratthani Rajabhat University, Thailand

เรืองวิทย์ นิลโคตร

Reongwit Nilkote

อรุณเกียรติ จันทร์ส่งแสง

Arungiat Chansongsaeng

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Rambhai Banmi Rajabhat University, Thailand

E-mail: pinky_sa@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์คุณลักษณะผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนประเทศไทย 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และ 3) พัฒนาข้อเสนอแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนประเทศไทย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นตัวแทนผู้นำจิตอาสา เลือกรุ่นตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 32 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและสรุปเป็นภาพรวม ผลการวิจัยพบว่า 1) คุณลักษณะผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนประเทศไทย มี 8 ด้าน คือ 1.1) เกิดมาจากปัญหาและความจำเป็นของชุมชน 1.2) ผู้นำจิตอาสา มีภาวะผู้นำตามธรรมชาติ 1.3) การเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง 1.4) ตั้งอยู่บนฐานทุนทางสังคม 1.5) การสื่อสารเชิงบวก 1.6) หลักธรรมตามหลักทางศาสนาเป็นแนวปฏิบัติ 1.7) จิตสำนึกสาธารณะ และ 1.8) กิจกรรมมีความต่อเนื่อง 2) แนวทางการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มี 5 ประการ คือ 2.1) การประเมินความ

* Received 7 July 2021; Revised 17 July 2022; Accepted 20 July 2022

ต้องการและความจำเป็น 2.2) การค้นหาแกนนำผู้นำรุ่นใหม่ 2.3) การใช้บริบทชุมชนเป็นพื้นฐาน การเสริมศักยภาพ 2.4) การดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอน และ 2.5) การประเมินผลและวางแผน ยุกระดับ และ 3) พัฒนาข้อเสนอแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนา ที่ยั่งยืน มี 5 ขั้นตอน คือ 3.1) ภาวะผู้นำและการสร้างความไว้วางใจ 3.2) การวางแผน การทำงานที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชน 3.3) การเรียนรู้บนฐานบริบทชุมชน 3.4) การสื่อสารที่ทันสมัยแต่พอเพียง และ 3.5) การสรุปและปรับปรุงงาน

คำสำคัญ: การเสริมศักยภาพ, ผู้นำจิตอาสา, การพัฒนาที่ยั่งยืน, บริบทชุมชน

Abstract

The objectives of the research article were: 1) analyze characteristics related to volunteer leaders in the context of Thailand's local communities, 2) guidelines for process for building volunteer leadership potential for sustainable development, and 3) Development guidelines for building volunteer leaders Potential for sustainable development in the context of Thailand's communities. This was qualitative research. Use in-depth interviews, focus group, and participatory observation. Key informant was represent volunteer leaders, select purposive sampling of 32 peoples. By analyzing the content and summarizing. The research found that: 1) the characteristics of empowering volunteer leaders in Thailand context has 8 aspects: 1.1) Caused by problems and needs of the community, 1.2) Leaders have natural volunteer leaders, 1.3) Continuous self-learning and development, 1.4) It is based on social capital, 1.5) positive communication, 1.6) religious principles as a practice, 1.7) public consciousness, and 1.8) continuous activity. 2) Guidelines for process for building volunteer leadership potential for sustainable development has 5 aspects: 2.1) evaluating the need and assessment, 2.2) finding new gen leadership, 2.3) using context of local communities, 2.4) Implementation of procedures, and 2.5) evaluation and upgrade planning. And 3) development guidelines for building volunteer leaders potential for sustainable development has 5 stages: 3.1) leadership and trust building, 3.2) work planning that is consistent with community reality, 3.3) learning on a community context, 3.4) creative modern media but sufficient communication, and 3.5) summarizing and improving work.

Keywords: Potential Building, Volunteer Leaders, Sustainable Development, Community Context

บทนำ

สถานการณ์ปัจจุบัน ศักยภาพและคุณภาพของประชากรไทยทุกช่วงวัยยังคงเป็นปัจจัยท้าทายสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ แม้ว่าการเข้าถึงระบบบริการสาธารณสุข การศึกษา บริการสาธารณสุข โครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ และการคุ้มครองทางสังคมอื่น ๆ ของคนไทยมีความครอบคลุมเพิ่มมากขึ้น แต่ยังคงมีปัญหาเรื่องคุณภาพการให้บริการที่มีมาตรฐานแตกต่างกันระหว่างพื้นที่ ซึ่งเป็นหนึ่งในสาเหตุหลักที่ทำให้ประเทศไทยยังคงมีปัญหาความเหลื่อมล้ำในหลายมิติ ขณะที่ปัญหาด้านความยากจนยังคงเป็นประเด็นท้าทายในการยกระดับการพัฒนาประเทศให้ประชาชนมีรายได้สูงขึ้นและแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันการวางกลยุทธ์ระยะยาวในการฟื้นฟู การใช้ และการรักษาทรัพยากรอย่างบูรณาการเพื่อการพัฒนาประเทศที่ผ่านมายังขาดความชัดเจน ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติ ยังมีปัญหาและเสื่อมโทรมไปอย่างรวดเร็ว (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561) กระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเป็นแนวทางสำคัญในการรับมือกับเตรียมความพร้อมและรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น เป็นการสร้างศักยภาพของชุมชน (community capacity) ต้องให้แต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้องยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน มีการวิพากษ์และวิเคราะห์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง มีการดูแลเอาใจใส่ต่อกัน มีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม โดยการใช้หลักความเสมอภาคของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และทัดเทียมกัน และลงท้ายด้วยการให้ความสำคัญกับผลผลิต และการควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า (emphasis on outcome : control over resources) (สุรพล พยอมแย้ม, 2556) นอกจากนี้ เสริมศักยภาพชุมชนให้เกิดจิตอาสา จิตสาธารณะ และการเรียนรู้ตลอดชีวิตนับว่าคุณธรรมพื้นฐานที่ทุกภาคส่วนให้ความสำคัญและต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นด้วย ผลสืบเนื่องจากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องรวมถึงวิกฤติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น สังคมไทยมีความจำเป็นต้องต้องปฏิรูปและปรับเปลี่ยนอย่างเป็นระบบเพื่อให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมมีความสอดคล้องกับภูมิทัศน์ใหม่ของโลกที่จะต้องมีความยืดหยุ่นและปรับตัวอย่างรวดเร็ว กิจกรรมและการปฏิบัติแบบจิตอาสาเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และเสริมศักยภาพมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อ การพัฒนาชุมชนและสังคมในทุกมิติ การส่งเสริมหรือสร้างจิตอาสาให้แก่คนในชาติจึงนับว่ามีความจำเป็นอย่างเร่งด่วน ทั้งนี้เพื่อปลูกจิตวิญญาณที่มีความรักความเมตตาต่อกัน ความรักความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อคนอื่นและสังคมส่วนรวม การมีคุณธรรมจริยธรรม การมีจิตที่คิดสร้างสรรค์ในกุศล คิดในทางที่ดีไม่เบียดเบียนทำร้ายบุคคลอื่น สังคม ประเทศชาติ ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม หากคนส่วนใหญ่ในประเทศเป็นผู้คุณธรรมด้านจิตสาธารณะก็จะช่วยนำพาไปสู่การพัฒนาที่ดี มีความสงบสุข (กรรยา พรธนะ, 2559) กลไกหลักที่จะนำไปสู่การเสริมศักยภาพแกนนำจิตอาสาในระดับพื้นที่ให้มีความสำเร็จและยั่งยืนได้ต้องอาศัยการทำงานแบบภาคีเครือข่ายและสร้างพันธมิตรการทำงานที่มีการประสานการทำงานอย่างเป็น

ระบบ ซึ่งต้องอาศัยทั้งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ศรัทธา และความไว้วางใจกัน มีการประสานเครือข่ายและการติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอ (สำนักงานโครงการจิตอาสาประชารัฐเพื่อสังคมสุขภาวะ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2560) การพัฒนาที่เริ่มต้นจากการเตรียมความพร้อมให้สมาชิกเกิดสำนึกและเรียนรู้ชุมชนตนเองเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน เป็นแนวทางการพัฒนาที่จะนำไปสู่การสร้างความสำเร็จ รายได้ และคุณภาพชีวิต ซึ่งอาจรวมถึงแนวทางการรักษาและการฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้เกิดความยั่งยืนได้ เป็นการบูรณาการหลักหรือหลักการทางวิชาการมาใช้ในวิถีการทำงานและการดำเนินชีวิต หลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม (ธนากร สังเขป, 2556) แนวทางดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างสมดุลในการดำเนินชีวิตทั้งระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมได้

ปัจจุบันชุมชนและสังคมยุคใหม่มีการเชื่อมโยงกันหลากหลายมิติ เป็นระบบที่ซับซ้อน (Complex System) ที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและความโกลาหล (Chaos) แนวทางการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนต้องเข้าใจเรื่องการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive Learning Through Action) เป็นชุมชนเรียนรู้ และการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตน (Transformation) เพราะการที่จะเกิดการเรียนรู้ร่วมกันจะต้อง เคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน เคารพตัวตน ไม่ใช่เคารพแต่คนมีปัญหาสูง ๆ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความเปิดเผย จริงใจต่อกัน ทำให้เกิด ความเสมอภาคและสามัคคีธรรม เกิดความเชื่อถือว่าไว้วางใจ (Trust) เกิดความสุข ความเสมอภาค ภราดรภาพ และความสร้างสรรค์ (ประเวศ วะสี, 2558) พื้นฐานของสังคมไทยเป็นสังคมที่เป็นอยู่แบบเอื้อเพื่อเผื่อแผ่มีประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบเฉพาะของแต่ละพื้นที่ และเป็นเครื่องหล่อหลอมคนไทยสร้างแบบแผนการดำเนินชีวิต (Lifestyle) ที่บ่งบอกความเป็นไทย ความอดทน เสียสละ ความเอื้อเพื่อต่อผู้อื่น การมีจิตอาสาดูแลคนอื่น เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดเป็นต้นทุนทางสังคม (Social Capital) และมีบทเรียนที่ดีจากทุกภูมิภาคของพื้นที่ การเล็งเห็นถึงความจำเป็นและคุณค่าจากชุมชนประกอบกับใช้กระบวนการเสริมศักยภาพสมาชิกในชุมชนให้เป็นการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กันจะเป็นทั้งการสร้างเสริมความเข้มแข็งด้านการพัฒนาสุขภาพและคุณภาพชีวิตให้เกิดความยั่งยืนมาอย่างยาวนาน โดยมีนิยามแนวคิด ดังนี้

ผู้นำ (Leader) แห่งยุคสมัยที่ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อที่จะให้เกิดการเรียนรู้พัฒนาตนเอง พัฒนาทีม และนำพาองค์กรให้ขับเคลื่อนไปได้นั้น ผู้นำจะต้องมีการพัฒนาตนเองเป็นผู้นำร่วม ร่วมเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมทำด้วยเครื่องมือบริหารทั้งด้านแข็ง (Hard side) และด้านอ่อน (Soft side) ต้องไม่ใช่ “ความเคยชิน” เดิม ๆ ในการบริหารจัดการ (วรภัทร์ ภูเจริญ, 2559) มิติของการศึกษาภาวะผู้นำสามารถศึกษาได้หลากหลายตามค่านิยมอย่างน้อย 6 กลุ่ม คือ 1) คุณลักษณะ (leadership is a trait) มุ่งลักษณะทางกายภาพ สังคม และบุคลิกภาพ 2) เน้นความสามารถ (leadership is an ability) เน้นความสามารถในการนำภายใต้ความแตกต่างตาม

ธรรมชาติ 3) เน้นการให้ความสำคัญกับทักษะ (leadership is a skill) ส่วนนี้จะมุ่งเน้นสมรรถนะ 4) เน้นด้านพฤติกรรม (leadership is an behavior) จะศึกษาความเป็นผู้นำ ทั้งพฤติกรรม การทำงาน และกระบวนการทำงาน 5) เน้นเรื่องความสัมพันธ์ (leadership is a relationship) โดยเฉพาะกระบวนการรวมพลัง และ 6) มุ่งไปที่กระบวนการของอิทธิพล (leadership is an influence process) (สัมฤทธิ์ กางเพ็ง และประยุทธ ชูสอน, 2557) การศึกษาครั้งนี้จะเป็นการมองภาพรวมเพื่อสะท้อนให้เห็นความเป็นผู้นำในทุกมิติที่เกิดขึ้นจริงในบริบทของชุมชนในประเทศไทย แก่นนำคนรุ่นใหม่ที่เป็นจิตอาสา หรือ “อาสาสมัคร” “จิตอาสา” และ “จิตสาธารณะ” แต่เคลื่อนด้วยจิตแห่งการให้อันเป็นหนทางสำคัญในการทำให้ผู้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้ (คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ, 2561) ซึ่งตามหลักพุทธศาสนาคือ หลักพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา และหลักธรรมที่แสดงถึงกิจกรรมอาสา คือ สังคหวัตถุ 4 ประการคือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตา และลักษณะสำคัญของจิตอาสา คือ 1) รู้จักหน้าที่ของตนเองทั้งมีความรับผิดชอบในส่วนของตน ไม่สร้างความเดือดร้อนเสียหายให้กับผู้อื่น 2) แสดงออกซึ่งความรับผิดชอบต่อสังคมสร้างสรรค์สิ่งที่ดี 3) รักษาทรัพย์สินสมบัติและผลประโยชน์ของชุมชนและสังคม 4) มีสำนึกต่อส่วนรวม และ 5) การไม่ทำตนเป็นภาระต่อผู้อื่น และสังคม (สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า, 2558) ทั้งนี้ ผู้นำแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยที่คนรุ่นหลังต้องไม่ประนีประนอมยอมลดความสามารถในการตอบสนอง ความต้องการของตนเอง (UNESCO, 1997) ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นพลวัตรของสมการระหว่างตัวแปร 2 ตัว คือ ทรัพยากรธรรมชาติ กับความต้องการในการใช้ทรัพยากรมนุษย์ แต่การพัฒนาที่ผ่านมานั้นกลับปรากฏผลในทิศทางตรงกันข้ามทำให้ความไม่เสมอภาคของโลกสูงเพิ่มมากขึ้น เส้นทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนคือ เส้นทางที่ระบบมนุษย์และระบบธรรมชาติอยู่ร่วมกันในลักษณะสัมพันธ์ที่สมดุล แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติของการพัฒนาชุมชนมุ่งเพื่อสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นกับชุมชน ชุมชนสามารถบูรณาการระหว่างเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมได้ (ฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์, 2553)

จะเห็นได้ว่า สภาพบริบทของชุมชนในประเทศไทย มีลักษณะแตกต่างกันออกไป จึงมีอาจกล่าวได้ว่าชุมชนเป็นคำที่มีความหมายแน่นอนตายตัวเพียงประการเดียว แต่อาจพิจารณาได้หลายแง่มุม เช่น ปรัชญากายภาพ สังคมวิทยา จิตวิทยา การศึกษาแนวคิดและความหมายของชุมชนในหลายแง่มุมจะช่วยให้เกิดทัศนะอันกว้างในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น (ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง, 2556) แนวคิดชุมชนได้ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศคู่ขนานไปกับการพัฒนาเมือง (Urban sector) โดยการพัฒนาชุมชน (Rural sector) นั้นได้พัฒนาการควบคู่กับการพัฒนาประเทศต่าง ๆ มาเป็นระยะเวลานาน มีความสอดคล้องและสัมพันธ์กัน จุดมุ่งหมายของ การพัฒนาชุมชนคือ การปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยอยู่ในชนบท และการทำให้กระบวนการพัฒนานั้นเป็นกระบวนการที่สามารถดำเนินการไปได้ด้วยตนเอง (Self-sustaining) เป็นกระบวนการที่บุคคล องค์กร และชุมชน มีพลังหรืออำนาจใน

การจัดการกับความเป็นอยู่ของตนเองได้ (mastery over their lives) (Rappaport, J., 1977) จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยคาดหวังว่าผลจากศึกษาเรื่องการเสริมศักยภาพผู้นำจิตอาสา ครั้งนี้จะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะประยุกต์ใช้ในเสริมศักยภาพผู้นำจิตอาสาและเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนท้องถิ่นประเทศไทยซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์และความจำเป็นในปัจจุบัน การมีแกนนำจิตอาสาที่เข้มแข็งและเข้าถึงแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนจะนำไปสู่พัฒนาสุขภาวะ และคุณภาพชีวิตของชุมชนได้ อีกทั้งยังเป็นการให้ความสำคัญกับชุมชนซึ่งเป็นฐานรากที่สำคัญของประเทศ และเป็นจุดเริ่มต้นสู่ความเข้มแข็งท้องถิ่นได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
3. เพื่อพัฒนาข้อเสนอแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเสริมศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชน ประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงผสมผสานวิธี ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ด้านขอบเขต

1.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เป็นตัวแทนผู้นำในชุมชนประเทศไทย ประกอบด้วย ภาคตะวันออก ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง มี 2 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) ผู้นำกลุ่มจิตอาสาภาคตะวันออก ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ จำนวน 20 คน 2) สมาชิกกลุ่มจิตอาสา ภาคตะวันออก ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ จำนวน 12 คน จำนวนทั้งหมด 32 คน โดยได้กำหนดเกณฑ์ในการเลือกคือ 1) เป็นผู้นำคนรุ่นใหม่ที่มีอายุ 30 - 45 ปี 2) มีประสบการณ์ทำงานด้านจิตอาสามาแล้วอย่างน้อย 5 ปีขึ้นไป และ 3) เป็นผู้นำและแกนนำคนรุ่นใหม่ที่มีการทำงานด้านจิตอาสาเป็นที่ยอมรับของชุมชน

1.2 ด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะการเสริมศักยภาพผู้นำจิตอาสาของชุมชนและการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยได้การสังเคราะห์หลักการและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากในประเทศและต่างประเทศเพื่อประมวลและวิเคราะห์คุณลักษณะการเสริมศักยภาพผู้นำจิตอาสา และแนวทางการเสริมศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทชุมชนท้องถิ่นของประเทศไทย

2. ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ 1) ข้อมูลพื้นฐาน 2) ลักษณะผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนประเทศไทย 3) แนวทางการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และ 4)

พัฒนาข้อเสนอแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนประเทศไทย

3. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญด้านจิตอาสา และด้านการวิจัย จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเชิงเนื้อหา ความถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหา เพื่อตรวจสอบดัชนีความสอดคล้อง IOC แล้วทำการปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะ โดย ค่าดัชนีความสอดคล้องมีค่า 0.50 - 1.00 (บุญชม ศรีสะอาด, 2556) ได้ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach, L. J., 1990) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.89 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่กำหนดถือว่าแบบสัมภาษณ์มีคุณภาพนำไปใช้ได้ (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2546) และจัดทำแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์

4. ด้านการเก็บข้อมูล คือ แบ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป (สัมภาษณ์) ระยะที่ 2 วิเคราะห์ลักษณะผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนประเทศไทย และแนวทางการพัฒนาระบบการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (สัมภาษณ์) และระยะที่ 3 พัฒนาข้อเสนอแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนประเทศไทย (สนทนากลุ่ม)

5. ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา Content Analysis ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยการด้วยตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูล (Data Triangulation) จากพื้นที่ที่มีมุมมองที่ต่างกัน และสรุปผลโดยภาพรวม

ผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์คุณลักษณะผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนประเทศไทย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 32 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 17 คน มีอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 45 ปี ผู้นำจิตอาสาเป็นเพศชายอายุสูงสุด อายุ 72 ปี โดยมีประสบการณ์การทำงานจิตอาสาเริ่มตั้งแต่การเป็นอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อพปร.) ของชุมชนจากนั้นทำงานเป็นอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ส่วนผู้นำจิตอาสาที่อายุน้อยที่สุด เป็นเพศหญิงอายุ 22 ปี มีประสบการณ์ทำงานเริ่มต้นจากการเป็นนักกิจกรรมของโรงเรียน ปัจจุบันเป็นประธานชมรมด้านการส่งเสริมสุขภาพของหมู่บ้าน มีระดับการศึกษาสูงสุดคือ ระดับปริญญาโท และมีประสบการณ์สูงสุด 50 ปี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 จุดเริ่มต้นของการทำงานจิตอาสา พบว่า จุดเริ่มของการทำงานด้านจิตอาสาของผู้นำชุมชนนั้นมี 4 ประการสำคัญ คือ 1) เกิดจากความสนใจส่วนตัว เป็นคนที่ชอบช่วยเหลือคนอื่น แบ่งเบาและช่วยเหลือคนอื่นแล้วเกิดความสุขใจ และคิดว่าการการทำงานให้กับคนอื่นเป็นการทำบุญ 2) แรงจูงใจจากสมาชิกของครอบครัว เกิดจากการเห็นสมาชิกในครอบครัว เช่น พ่อแม่ พี่ชาย หรือญาติทำงานให้กับชุมชน และรู้สึกว่าเป็นต้นแบบที่ดี อีกทั้งการได้ การ

ช่วยเหลือดูแลคนอื่นเป็นความสุขทางใจ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ เป็นที่รักใคร่ของคนในชุมชน ประสบการณ์ต่าง ๆ ของสมาชิกที่เป็นแบบอย่างเป็นแรงจูงใจสำคัญในการทำงานจิตอาสา 3) ขอบการเรียนรู้สิ่งใหม่ การทำงานจิตอาสาของชุมชนเป็นกิจกรรมที่ต้องพบปะผู้คนและกับหน่วยงานต่าง ๆ มีโอกาสในการพัฒนาตนเอง และเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และ 4) กิจกรรมอาสาคือการทำบุญ สังคมไทยเป็นสังคมพุทธศาสนา และเป็นพื้นฐานของการเอื้อเฟื้อคือ การทำบุญอย่างหนึ่ง ตนเองสบายใจ และคนที่ได้รับการช่วยเหลือก็มีความสุข ดังนั้น ผู้นำจิตอาสาในชุมชนของไทยนั้นมีครอบคลุมทุกเพศ วัย และทุกระดับการศึกษา ปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้เกิดการทำงานจิตอาสา และจุดเริ่มต้นของการทำงานเกิดจากความสนใจส่วนตัว แรงจูงใจจากสมาชิกครอบครัวรอบข้าง การชอบที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ และเห็นว่ากิจกรรมอาสานั้นเป็นการทำบุญ

1.2 คุณลักษณะผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนประเทศไทย มี 8 ด้าน ประกอบด้วย

1.2.1 เกิดมาจากปัญหาและความจำเป็นของชุมชน จุดเริ่มปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและต้องการได้รับการแก้ไข ปัญหาพื้นฐานที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาด้านสุขภาพปากท้องของชุมชน ปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือภัยธรรมชาติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและกระทบต่อการดำเนินชีวิต ผู้นำจิตอาสาจะเกิดขึ้นตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในรูปแบบการเข้ามาร่วมเป็นกลุ่มที่มีอยู่แล้ว

1.2.2 ผู้นำจิตอาสามีภาวะผู้นำตามธรรมชาติ สถานการณ์และความต้องการของชุมชนโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของสมาชิกในชุมชนจะเป็นปัจจัยสำคัญใน การสร้างผู้นำ ผู้นำมักจะเป็นผู้แสดงตัวเองเพื่ออาสาช่วยเหลือหรือเป็นธุระให้กับชุมชนใน การจัดการสิ่งที่เพื่อนบ้านหรือสมาชิกในชุมชนต้องการให้ช่วยเหลือ ดังการสัมภาษณ์เชิงลึกสะท้อนถึงความเป็นลักษณะการเป็นผู้นำว่า “คนเขามาเอง เขาเห็นว่าเราช่วยเขาได้ ไม่เรื่องมากมาเอง ก็จรรู้กันว่าถ้าเรื่องแบบนี้ต้องไปหาใคร ใครช่วยได้ ก็เป็นแบบนี้ ทำกันมาแบบนี้ตลอดจนเป็นเรื่องปกติ” (ผู้นำกลุ่มจิตอาสาภาคตะวันออก, 2562)

1.2.3 เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เห็นโอกาสและสนใจที่จะพัฒนาตัวเองใหม่ ๆ เพื่อจะนำกลับมาพัฒนากิจกรรมหรืองานที่ตนเองและสมาชิกกลุ่มทำอยู่ แบบไม่เบื่อ มีความกระตือรือร้นอยู่ตลอดเวลา ผู้นำที่สูงอายุมีความมุ่งมั่นที่จะใช้เวลาตนเองให้เป็นประโยชน์ ดีกว่าอยู่บ้านหมดเวลาไปวัน ๆ โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นข้าราชการเกษียณอายุมีความตั้งใจที่จะใช้ประสบการณ์ของตนเองให้เกิดประโยชน์กับชุมชนและสังคมให้มากที่สุด โดยคิดว่าเป็นโอกาสการรับใช้ประเทศชาติอีกทางหนึ่ง และการเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสาเป็นโอกาสในการเจอเพื่อนบ้าน สมาชิกในชุมชน

1.2.4 ตั้งอยู่บนฐานทุนทางสังคม ผู้นำจิตอาสาในชุมชนจะเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับชุมชนโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและคุณภาพชีวิต ซึ่งเป็นวิถีการดำเนินชีวิตโดยทั่วไป ซึ่งเป็นงานเกี่ยวเนื่องกับทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของ

ชุมชนอยู่แล้ว ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ป่าชุมชน ด้านการเกษตร ด้านการดูแลสุขภาพพื้นฐานของชุมชน และด้านสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เป็นไวยาวัจกร เป็นพิธีกรชุมชนในงานบุญพิธี งานบวช งานแต่ง งานศพ ตามโอกาสต่าง ๆ และยังมีงานอาสาที่เป็นทางการ ได้แก่ การเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม/ชมรมต่าง ๆ คณะกรรมการสถานศึกษาโรงเรียน ตามวาระและโอกาส ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้นำจิตอาสาจะมีส่วนเข้าไปร่วมส่วนส่วนมาก และได้รับการเชิญเจ้าภาพหรือผู้เป็นเจ้าของงานทุกครั้งด้วยความไว้วางใจ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “เป็นคนเข้าวัดเคยบวชมาก่อน อยู่กับวัด คั่นเคยกับวัด จัดสถานที่ ทำพิธีกรรม เวลามีกงานเราให้คำแนะนำเขาได้” (สมาชิกกลุ่มจิตอาสาภาคเหนือ, 2562)

1.2.5 การสื่อสารเชิงบวก เป็นลักษณะที่เด่นของลักษณะการพัฒนาผู้นำจิตอาสา และเป็นพื้นฐานการพัฒนาภูมิคุ้มกันกิจกรรม และความผู้นำจิตอาสาของชุมชนได้เป็นอย่างดีคือ การสื่อสารเป็นความสัมพันธ์ภายใต้การสื่อสารแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยเป็นหลัก และเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความร่วมมือกันของสมาชิกชุมชนอย่างสร้างสรรค์ การหล่อหลอมความสัมพันธ์ที่ดี การประสานความร่วมมือ การเสริมแรงใจ และความมุ่งมั่นต่อประโยชน์ส่วนรวม ดังการสนทนากลุ่ม “คนที่ทำงานอาสา ส่วนมากจะใจเย็นมาก ๆ ใจร้อนไม่ได้เพราะต้องทำงานช่วยคน ทำงานอาสาคนร้อยพ่อพันแม่ คำด่าคำขอบคุณเจอหมดทุกรูปแบบ ต้องใจเย็นคุยกันได้ คุยกันได้ก็ทำงานกันได้ ขอความช่วยเหลือกันก็ได้ง่าย” (ผู้นำกลุ่มจิตอาสาภาคกลาง, 2562)

1.2.6 หลักธรรมตามหลักทางศาสนา สังคมไทยคั่นเคยและถูกหล่อหลอมบนฐานของศาสนาเป็นหลัก วิธีการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงวัยทำงานอยู่กับประเพณี วัฒนธรรม และหลักทางศาสนาความเป็นผู้มีจิตอาสาจากพื้นฐานของความเชื่อมั่นต่อหลักการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้เกิดว่าจะเกิดความสุขทั้งต่อตัวเองและผู้อื่น หลักธรรมทางศาสนาจึงเป็นแนวปฏิบัติและเป้าหมายที่สำคัญของแกนนำจิตอาสา นอกจากนี้ ยังถือพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชการที่ 9 เรื่องความพอเพียง และปิดทองหลังพระ เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางใจและแรงบันดาลใจในการทำงานให้เก็บบุญอื่น ดังการสนทนา “ทำงานแบบนี้มีแต่เหนื่อย เป็นการเอาแรงกันมากกว่า แต่เป็นความภูมิใจ ปิดทองหลังพระจริง ๆ อย่างที่ในหลวงท่านสอนไว้ พอเพียง เสียสละ ใจต้องเสียสละ เวลาของเรา ค่าน้ำมันของเราที่ต้องจ่าย” (สมาชิกกลุ่มจิตอาสาภาคกลาง, 2562)

1.2.7 จิตสำนึกสาธารณะ การเห็นว่ากิจกรรมหรือสิ่งที่ลงแรงทำไปนั้นเกิดประโยชน์กับสมาชิกในชุมชนจริง ๆ และโดยพื้นฐานแล้วสมาชิกชุมชนส่วนมากก็เป็นเครือญาติกัน การทำประโยชน์ให้กับส่วนรวมก็เหมือนการดูแลญาติพี่น้องในชุมชนไปพร้อม ๆ กัน

1.2.8 กิจกรรมมีความต่อเนื่อง ส่วนมากมักเป็นกิจกรรมที่ผนวกเข้ากับงานที่มีอยู่แล้วในชุมชนทั้งด้านประเพณีและวัฒนธรรม และงานปฎิทินทางการ เช่น งานปีใหม่ งานสงกรานต์ บุญกฐิน งานผ้าป่า วันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น การเข้าร่วมกิจกรรมอาสา

อย่างต่อเนื่อง นอกจากจะเป็นการเรียนรู้ การสร้างการมีส่วนร่วมกับสมาชิกในชุมชนแล้วยังถือว่าเป็นการเสริมศักยภาพให้กับผู้นำอยู่ตลอดเวลา มีโอกาสได้เห็น และได้ปฏิบัติจากประสบการณ์ตรง เรียนรู้และพัฒนาตนเอง

2. การศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่า จากลักษณะและวิถีที่เป็นแนวปฏิบัติการเสริมศักยภาพผู้นำจิตอาสาจะมีลักษณะไม่เป็นทางการ เป็นไปแบบธรรมชาติ เรียนรู้บนฐานการลงมือปฏิบัติและการนำตัวเองเข้าไปทำงานแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการสั่งสมประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง สามารถสรุปได้ 5 ประการ ดังนี้

2.1 การประเมินความต้องการและความจำเป็น การรวมกลุ่มแกนนำในช่วงต้น เป็น การรวมผู้นำตามธรรมชาติและผู้นำที่เป็นทางการ การประเมินความจำเป็นส่วนมากตามความสนใจและความต้องการ การพัฒนาตนเองจะเป็นไปตามธรรมชาติ เช่น หากมีกิจกรรมทางราชการก็จะเข้าร่วมเป็นกลุ่ม หรือกิจกรรมสาธารณะกุศลที่มีการประสานความร่วมมือและเชิญมา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่วนมากได้แก่สาธารณสุข พัฒนาชุมชนและสังคม กระทรวงเกษตร เป็นต้น ซึ่งมีหน่วยงานต่าง ๆ ทำงานเชื่อมกับชุมชนตามปกติอยู่แล้ว

2.2 การค้นหาแกนนำผู้นำรุ่นใหม่ ส่วนมากเป็นกลุ่มแกนนำชุมชนที่ทำงานอาสาอยู่แล้ว เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้จะมาจากการดูอุปนิสัย และเปิดกว้างสำหรับคนที่ต้องการทำงาน เป็น การเชิญชวนแบบธรรมชาติ ไม่เป็นทางการ มีลักษณะ “มีความพร้อมก็เข้าร่วมกัน” และเมื่อไม่สะดวกก็สามารถถอนตัวได้ตลอดเวลา

2.3 การใช้บริบทชุมชนเป็นพื้นฐานการเสริมศักยภาพ การเสริมศักยภาพโดยวิธีของชุมชนต่างๆ จะไม่มีหลักสูตรเฉพาะแต่จะเป็นการบูรณาการในภาระงานอื่น ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น งานด้านสาธารณสุขผ่านกองทุน สปสช. งานอบรม อสม. สมาคมอาสาต่าง ๆ การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ และการได้รับโอกาสจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้เป็นโอกาสในการเสริมศักยภาพให้กับผู้นำจิตอาสาไปพร้อม ๆ กัน ดังการสนทนากลุ่ม “คนทำงานอาสา ส่วนมากจะสวมหมวกหลายใบ หมอдинบ้าง อสม. บ้าง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้าง จะมีอบรมกันบ่อย เดียว กศน.ก็มีมา ก็รวม ๆ กันไป ได้แบบนี้ ได้พัฒนาตนเอง” (ผู้นำกลุ่มจิตอาสาภาคใต้, 2562)

2.4 การดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอน การทำงานเชื่อมกับหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ รวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ จะมีขั้นตอนการทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย มีการประชุมระดมสมอง การสรุปงาน และการติดตามประเมินผลต่าง ๆ โดยกระบวนการทำงานที่มีความต่อเนื่องส่งผลให้มีการทำงานแบบต่อเนื่อง ซึ่งในแต่ละกิจกรรมผู้นำจิตอาสาบางคนก็จะมีถูกมอบหมายให้เป็นผู้นำ สมาชิก หรือทีมงาน การได้รับมอบหมายหน้าที่ต่าง ๆ ได้ส่งผลให้มีการเรียนรู้งานอย่างเป็นระบบ และมีการดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอน และทำให้เกิดการเสริมศักยภาพผู้นำจิตอาสาและเกิดภาวะผู้นำตามธรรมชาติ

2.5 การประเมินผลและวางแผนยกระดับ เป็นทั้งการสรุปบทเรียน และวางแผนยกระดับการทำงานไปพร้อม ๆ กัน การประเมินผลและวางแผนในการงานที่ได้รับมอบหมายจากสมาชิกในกลุ่มเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาตนเอง และเป็นการเสริมศักยภาพของผู้นำจิตอาสา โดยเฉพาะในการพัฒนาบุคลิกความเป็นผู้นำทั้งการนำเสนอ การพูดคุย การสรุปบทเรียน และการปฏิสัมพันธ์กลุ่ม

3. การพัฒนาข้อเสนอแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนชนประเทศไทย พบว่า

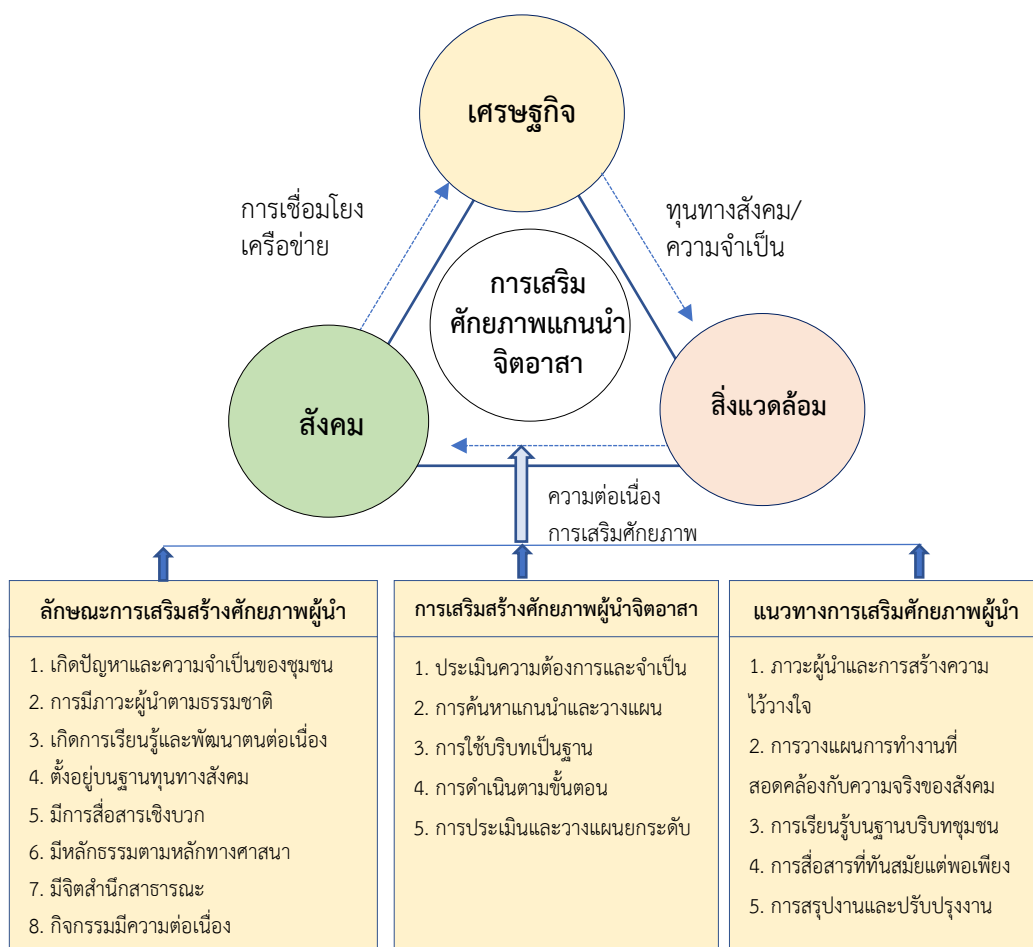
3.1 ภาวะผู้นำและการสร้างความไว้วางใจ การทำงานจิตอาสาเป็นการมุ่งสร้างความเติบโตทางจิตวิญญาณที่เพื่อประโยชน์สาธารณะ แนวทางการพัฒนาการเสริมศักยภาพต้องเป็นแนวทางที่มุ่งพัฒนาผู้นำจิตอาสาที่เห็นถึงประโยชน์ของชุมชน เห็นประโยชน์ต่อสาธารณะ มุ่งให้คนอื่นได้รับความสุข และมีทักษะการสร้างปฏิสัมพันธ์ และรู้จักการสร้างความไว้วางใจต่อผู้อื่น

3.2 การวางแผนการทำงานที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชน แนวการพัฒนาให้ผู้นำจิตอาสาเป็นผู้ที่เห็นโอกาสของการทำงานทั้งจากงานที่เครือข่ายต่าง ๆ ดำเนินการอยู่แล้ว ความสามารถในการออกแบบกิจกรรมและวางแผนงานอย่างเป็นลำดับขั้นตอนเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายหรือความต้องการ การแก้ปัญหาหรือประเมินผลระหว่างกระบวนการสรุปผลงานตามภารกิจที่ทำ และสามารถต่อยอดและขยายผลสู่ภารกิจอื่นได้ด้วย

3.3 การเรียนรู้บนฐานบริบทของชุมชน หัวใจสำคัญของกิจกรรมอาสาของชุมชนคือมุ่งให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับชุมชน ดังนั้นผู้นำต้องมีความรู้ความเข้าใจในบริบทของตนเองอย่างถ่องแท้ ทั้งพัฒนาการของชุมชน จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และสิ่งที่ชุมชนจะต้องแก้ไข นอกจากนี้แล้วการผู้นำต้องมีทักษะในการนำสิ่งดี ๆ ในชุมชนให้เป็นต้นทุนในการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

3.4 การสื่อสารที่ทันสมัยแต่พอเพียง ปัจจุบันเน้นการใช้สื่ออย่างง่ายเช่นการใช้ไลน์ในการส่งข้อมูล การประชุมกลุ่ม Facebook การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ภาพถ่าย หรือ การนำเสนอสรุปงานแบบง่าย ๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นงานที่ใช้เป็นประจำในวิถีชีวิตอยู่แล้วตามยุคสมัย ผู้นำจิตอาสาจะต้องสามารถที่จะเรียนรู้แนวทางการสื่อสารใหม่ ๆ เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ และสามารถที่จะประยุกต์ใช้

3.5 การสรุปงานและปรับปรุงงาน ผู้นำจิตอาสาต้องเห็นความสำคัญของการประชุม และสามารถที่จะออกแบบการประชุมสรุปงาน พัฒนางาน และขยายผลกิจกรรมต่าง ๆ ออกไปได้ การเสริมศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนท้องถิ่นประเทศไทยในมิติต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาสามารถสรุปการเชื่อมโยง ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การเสริมศักยภาพแกนนำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนประเทศไทย

จากภาพที่ 1 กล่าวได้ว่า บริบทของชุมชนประเทศไทยผู้นำทางจิตอาสาตามมิติคุณลักษณะการเสริมศักยภาพ 8 ด้าน การเสริมสร้างศักยภาพ 5 ด้าน และแนวทางการเสริมศักยภาพ 5 ด้าน และเกิดความยั่งยืนได้ตั้งอยู่บนฐานเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นฐานคิดสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนนั่นเอง จากการศึกษาได้สะท้อนให้เห็นว่าผู้นำที่มีลักษณะจิตอาสาจะเป็นผู้นำที่มุ่งสู่ความเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) โดยคำนึงถึงบริบทและทุนทางสังคมของพื้นที่ การเสริมศักยภาพให้กับผู้นำจิตอาสาจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้งระดับฐานรากและภาพรวมของสังคมได้ และจากการศึกษาพบว่าทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ความต่อเนื่องของกิจกรรม และการเชื่อมโยงกับเครือข่ายต่าง ๆ เป็นปัจจัยหนุนเสริมที่สำคัญที่ทำให้การเสริมสร้างผู้นำจิตอาสาดำรงอยู่ได้

อภิปรายผล

1. จากการวิเคราะห์คุณลักษณะผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนประเทศไทย เห็นได้ว่า กิจกรรมที่เกิดขึ้นในบริบทของชุมชนท้องถิ่นที่สามารถพบได้ในทุกพื้นที่เป็นแนวทางการสร้างผู้นำแบบธรรมชาติดี เป็นทั้งหลักการพื้นฐานที่มีหลักศาสนาและสังคมวัฒนธรรมเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน มีทั้งหมด 8 ด้าน คือ เกิดจากปัญหาและความจำเป็นของชุมชน ผู้นำมีภาวะผู้นำตามธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ตั้งอยู่บนฐานทุนทางสังคม มีการสื่อสารเชิงบวก มีหลักธรรมตามหลักทางศาสนาเป็นแนวปฏิบัติ มีจิตสำนึกสาธารณะ และกิจกรรมมีความต่อเนื่อง ซึ่งทั้งหมดเกิดจากความต้องการจำเป็นของพื้นที่ครอบคลุมทั้งด้านความเชื่อพื้นฐานของชุมชน ค่านิยม และวิถีการดำเนินชีวิต นอกจากนี้แล้วพื้นฐานสำคัญของผู้นำจิตอาสาจะถูกบ่มเพาะจากหลักธรรมทางศาสนา คือ “พรหมวิหารธรรม” ที่มุ่งให้เกิดความรักและ ความสงบสุขของครอบครัว ชุมชนและสังคมเป็นเป้าหมายหลัก ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับ กรรยา พรณนา ได้กล่าวถึงการก่อรูปของจิตสาธารณะไว้ว่า จิตสาธารณะของบุคคลเป็นผลจากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายหลังจากการมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งเร้า การรับรู้ในส่วนนี้ได้ก่อขึ้นในจิตของบุคคลในรูปของความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ ที่เกิดให้เกิดพฤติกรรม เป็นคุณลักษณะทางจิตที่ก่อรูปผ่านกระบวนการทางปัญญาเป็นปฏิกริยา ตอบสนองต่อปรากฏการณ์ทางสังคม (กรรยา พรณนา, 2559) สอดคล้องกับ คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงลักษณะของจิตอาสาว่าจิตอาสามาจากคำว่า “อาสาสมัคร” “จิตอาสา” และ “จิตสาธารณะ” ทั้ง 3 คำล้วนแล้วแต่เคลื่อนด้วยจิตแห่งการให้ อันเป็นหนทางสำคัญในการทำให้ผู้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ซึ่งตามหลักพุทธศาสนา คือหลักพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา และจะแสดงออกในตามหลักธรรมที่เรียกว่า สังคหวัตถุคือการสงเคราะห์คนอื่น 4 ประการได้แก่ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตานุสสเน (คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ, 2561) และสอดคล้องกับ Kraft, P. N. ลักษณะของจิตอาสาถือว่าเป็นรูปแบบกิจกรรมที่มุ่งต่อผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมในทางที่ดีขึ้น เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันของสมาชิกในสังคม และเป็นกิจกรรมที่มุ่งสนองความต้องการของมนุษย์ที่มีความแตกต่างหรือความหลากหลายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (Kraft, P. N., 1992)

2. จากการศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มี 5 ประการ คือ 1) การประเมินความจำเป็นสำหรับการเสริมศักยภาพ 2) การค้นหาแกนนำและวางแผน 3) การใช้บริบทเป็นพื้นฐานการเสริมศักยภาพ 4) การดำเนินกิจกรรมตามความจำเป็น และ 5) การประเมินผลและวางแผนยกระดับ องค์ประกอบดังกล่าวครอบคลุมถึงแนวคิดการเสริมสร้างทัศนคติที่ถูกต้องต่อการพัฒนาชุมชนที่ตั้งอยู่บนฐานของสังคมและวัฒนธรรม และวิถีการดำเนินชีวิตตามความเป็นจริงในปัจจุบัน ผู้นำจิตอาสาต้องเป็นผู้มีความสามารถที่มองเห็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ดังนั้นแนวทางการเสริมศักยภาพต้องสอดคล้องกับทักษะต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การปฏิสัมพันธ์กับผู้คนทุกระดับ สอดคล้องกับ สุรเชษฐ์ หิริยสถิต และ

คณะ กล่าวว่าการสร้างภาวะผู้นำนั้น ควรเริ่มตั้งแต่การสอนทัศนคติที่ถูกต้องต่อการเป็นผู้นำ โดยอาจเริ่มจากการเป็นผู้นำความคิดในกลุ่มเพื่อน และผู้นำกิจกรรมในสถาบันการศึกษา อันจะพัฒนา กลายเป็นผู้นำครอบครัว องค์กร ชุมชน ในการหล่อหลอมและพัฒนาเด็กและเยาวชน ให้มีความเป็นผู้นำหรือมีภาวะผู้นำคือ สถาบันการศึกษา โดยสถาบันการศึกษาไทยในทุกระดับ จำเป็นต้องให้ ความสำคัญในการสร้างให้เด็กมีทัศนคติ ความรู้ ทักษะ และบุคลิกภาพในการเป็นผู้นำ โดยอาศัยแนวทางที่ได้จากการศึกษา 5 ประการ ได้แก่ 1) การจัดการเรียนการสอนทักษะที่จำเป็นในการเป็นผู้นำ การพัฒนาหลักสูตรและวิธีการสอนทักษะและความรู้ที่จำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำในผู้เรียน 2) การส่งเสริมกิจกรรมเชิงบูรณาการและบริการสังคม มุ่งเน้นการพัฒนาภาวะผู้นำตามความถนัดและความสนใจ 3) การพัฒนาทักษะการเรียนรู้และทักษะชีวิต เป็นฐานสู่การพัฒนาภาวะผู้นำในการเปิดโลกของผู้เรียนให้กว้างขึ้น ผู้นำที่ดีต้องมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตัดสินใจสูง 4) การฝึกสังเกตและเข้าใจผู้อื่น การสังเกตคนหรือสิ่งรอบข้างเป็นพื้นฐานสำคัญของผู้นำ และ 5) การสนับสนุนเด็กที่มีความสามารถและศักยภาพพิเศษเป็นผู้นำ โดยส่งเสริมและสนับสนุนความเป็นผู้นำให้แสดงศักยภาพชัดเจน (สุรเชษฐ์ หิริยสถิต และคณะ, 2561)

3. จากการพัฒนาข้อเสนอแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนประเทศไทย มี 5 ขั้นตอน คือ 1) การพัฒนาภาวะผู้นำและการสร้างความไว้วางใจ 2) การวางแผนการทำงานที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของชุมชน 3) การเรียนรู้พื้นฐานบริบทของชุมชน 4) การพัฒนาสื่ออย่างสร้างสรรค์ 5) การจัดการความรู้และสรุปบทเรียนหลังการดำเนินการ ผลการศึกษาดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงข้อเสนอการเสริมศักยภาพผู้นำจิตอาสาว่าต้องมุ่งให้เห็นถึงการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในสังคมสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ โดยอิงกับบริบทของพื้นที่เป็นฐานสำคัญ ต้องเน้นถึงการเรียนรู้ในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การเสริมให้ผู้นำรุ่นใหม่ ๆ รู้จักการช่วยเหลือผู้อื่น มุ่งประโยชน์ผู้อื่นและสังคมเป็นเป้าหมาย สอดคล้องกับ บุชราภรณ์ ตีเยาว์ ได้กล่าวว่ารูปแบบของขบวนการจิตอาสาของเยาวชน คือ การก่อรูปจากความคิดและอุดมการณ์ได้แรงบันดาลใจจากครอบครัวและต้องการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาสังคม ลักษณะงานจิตอาสาเป็นงานกิจกรรมเชิงประเด็นสังคมและกลุ่มเป้าหมาย มีโครงสร้างและระบบงานแบ่งตามหน้าที่ งานบริหารจัดการ งานธุรการเอกสาร งานนันทนาการ และแรงงาน มีการปลูกฝังวิธีคิดการปฏิบัติงานถ่ายทอดขั้นตอนเทคนิคและเป้าหมายงาน และกระบวนการขัดเกลาทางสังคมผ่านขบวนการจิตอาสาของเยาวชน คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ในสังคมสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ จากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และจากการเป็นผู้ให้การช่วยเหลือผู้อื่น ดังนั้น ขบวนการจิตอาสาของเยาวชนต้องสร้างให้มีวิสัยทัศน์ก้าวไกลถึงระดับสากล เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม เป็นผู้มีความรับผิดชอบ มีทักษะการทาน ทักษะชีวิต การรู้จักให้บริการผู้อื่นอย่างนอบน้อมถ่อมตน ให้เกียรติผู้อื่น ให้รู้จักขอบคุณสิ่งที่เกิดขึ้นและทุกสิ่งเข้าในชีวิต รู้จักสำนึกในบุญคุณของคนอื่น และสรรพสิ่งรอบตัว (บุชราภรณ์ ตีเยาว์, 2561)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์คุณลักษณะผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนประเทศไทย ศึกษาแนวทางการกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และพัฒนา ข้อเสนอแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชน ประเทศไทย จะเห็นได้ว่าบริบทสังคมไทยปัจจุบันมีความซับซ้อน (complex system) มีความ โกลาหล (chaos) คุณลักษณะสำคัญของผู้นำจิตอาสาต้องมีความเข้าใจต่อบริบทพื้นที่ มีคุณธรรม พื้นฐานในการเป็นผู้ให้ และมุ่งประโยชน์สูงสุดต่อผู้อื่น ด้านแนวทางการพัฒนากระบวนการ เสริมสร้างศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้นำต้องเป็นผู้รู้จักสังเกต เข้าใจความ จำเป็น และรู้จักการบริหารจัดการอย่างรอบด้าน เช่นกันกับแนวทางการเสริมสร้างจิตอาสาเพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเริ่มต้นจากความไว้วางใจ การเข้าใจชุมชนเป้าหมายอย่างแท้จริง และ สามารถสร้างเป็นบทเรียนจากการปฏิบัติได้ และข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล พัฒนาชุมชน เป็นต้น สามารถพัฒนาแกนนำจิตอาสาและส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชนของตนเองได้ เป็นการ พัฒนาสมาชิกในชุมชนและการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนได้ และบ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน และกลุ่มต่าง ๆ ที่ทำงานในพื้นที่สามารถประยุกต์ใช้แนวทางการเสริมศักยภาพ แกนนำจิตอาสา การเรียนรู้ชุมชน และการพัฒนาสุขภาวะและคุณภาพชีวิตของชุมชนได้ สำหรับ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปคือ ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการเสริมศักยภาพแกนนำจิตอาสา เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และประยุกต์ใช้ได้ตาม สถานการณ์จริง และควรมีการศึกษาแบบวิจัยและพัฒนาจิตอาสาในกลุ่มเด็กและเยาวชนเพื่อสร้าง จิตสำนึกที่ดี และเป็นการเตรียมความพร้อมการเป็นพลเมืองที่ดีของชุมชนและสังคมในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กรรยา พรธนา. (2559). จิตสาธารณะสร้างได้ง่ายนิดเดียว. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ. (2561). การส่งเสริมคุณธรรม พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา สร้างคนดีสู่สังคม. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด.
- ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง. (2556). ชุมชน. สงขลา: นาสินโฆษณา จำกัด.
- ธนากร สังเขป. (2556). การพัฒนาที่ยั่งยืน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย เล่ม 1. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาการพิมพ์.

- บุษราภรณ์ ตีเอวาร์. (2561). ขบวนการจิตอาสา : การขัดเกลาทางสังคมกับการพัฒนาตนของเยาวชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. ใน *ดุष्ฎิณีพนธ์พุทธศาสตร์ดุष्ฎิบัณฑิตสาขาวิชาพัฒนาการสังคม . มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
- ประเวศ วะสี. (2558). วิธีการและกลไก ยุทธศาสตร์ประชารัฐสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานรากบนหลักการเศรษฐกิจพอเพียง. นนทบุรี: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- ผู้นำกลุ่มจิตอาสาภาคกลาง. (26 สิงหาคม 2562). การเสริมศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนชนประเทศไทย. (วงษ์สิริ เรืองศรี และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)
- ผู้นำกลุ่มจิตอาสาภาคตะวันออก. (14 สิงหาคม 2562). การเสริมศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนชนประเทศไทย. (วงษ์สิริ เรืองศรี และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)
- ผู้นำกลุ่มจิตอาสาภาคใต้. (5 ตุลาคม 2562). การเสริมศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนชนประเทศไทย. (วงษ์สิริ เรืองศรี และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)
- พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์. (2553). การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : พื้นฐานการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์.
- วรภัทร์ ภูเจริญ. (2559). ฝ่า : ทักษะสำหรับผู้บริหารยุคใหม่ (Facilitator Skill for Management). กรุงเทพมหานคร: อริยชน.
- สมาชิกกลุ่มจิตอาสาภาคกลาง. (26 สิงหาคม 2562). การเสริมศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนชนประเทศไทย. (วงษ์สิริ เรืองศรี และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)
- สมาชิกกลุ่มจิตอาสาภาคเหนือ. (9 กันยายน 2562). การเสริมศักยภาพผู้นำจิตอาสาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชุมชนชนประเทศไทย. (วงษ์สิริ เรืองศรี และคณะ, ผู้สัมภาษณ์)
- สัมฤทธิ์ กางเพ็ง และประยุทธ ชูสอน. (2557). ภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์ : แนวคิดและการวิจัย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580 (ฉบับประกาศราชกิจจานุเบกษา). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานโครงการจิตอาสาประชารัฐเพื่อสังคมสุขภาวะ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2560). ผลการดำเนินงานโครงการพัฒนากลไกสนับสนุนเครือข่ายจิตอาสาประชารัฐระดับจังหวัดเสริมสร้างสุขภาวะ พ.ศ. 2560. นนทบุรี: สำนักงานจิตอาสาประชารัฐเพื่อสังคมสุขภาวะ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.
- สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า. (2558). รากฐานประชาธิปไตยเพื่อพลเมืองไทยที่ปรารถนา. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2546). ระเบียบวิธีการวิจัยสังคมศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: เพ็ญฟ้า ปริ้นติ้ง.

- สุรเชษฐ์ หิรัญสถิต และคณะ. (2561). การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำของประเทศไทย. *Journal of Ratchathani Innovative Social Sciences*, 3(1), 1-24.
- สุรพล พยอมแย้ม. (2556). จิตวิทยาในงานชุมชน. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ส เจริญการพิมพ์ จำกัด.
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing*. (5th ed.). New York : Harper Collins: Publishers.
- Kraft, P. N. (1992). *Nurturing social consciousness through church education*. United States of America: University of Pittsburgh.
- Rappaport, J. (1977). *Community psychology: values, research, and action*. New York: Holt Rineheart and Winston.
- UNESCO. (1997). *Educating for a Sustainable Future: A Transdisciplinary Vision for Concerted Action*. Paris: UNESCO.